कक्षीवान् दैर्घतमस औशिजः।विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ५-६ विराड्रूपा।

प्र वः पान्तं रघुमन्यवोऽन्धो यज्ञं रुद्राय मीळ्हुषे भरध्वम्।

दिवो अस्तोष्यसुरस्य वीरैरिषुध्येव मरुतो रोदस्योः॥ १.१२२.०१

वः- युष्माकम्। पान्तम्- पालकम्। यज्ञम्- दानयोग्यम्। अन्धः- अन्नम्। रघुमन्यवः- लाघवेन मननसंपन्नाः सन्तः। मिळ्हुषे- आनन्दकराय। रुद्राय- वेगाधिदैवताय। प्र- प्रकर्षेण। भरध्वम्- वहत। रोदस्योः- द्यावापृथिव्योः संबन्धिनः। मरुतः- ये प्राणविशेषाः सन्ति। तैः। असुरस्य- प्राणदस्य रुद्रस्य। वीरैः- वीरगणैः। इषुध्येव- चापस्थेषुधिर्यथा एकाग्रतया लक्ष्यमेव प्राप्नोति एवं तदेकध्यानेन। अस्तोषि- स्तौमि ॥१॥

पत्नीव पूर्वहूतिं वावृधध्या उषासानक्ता पुरुधा विदाने।

स्तरीर्नात्कं व्युतं वसाना सूर्यस्य श्रिया सुदृशी हिरण्यैः॥ १.१२२.०२

पूर्वहुतिम्- भर्तुः पूर्वाह्वानम्। पत्नीव- पत्नी यथा। वावृधध्यै- सन्तानवृद्ध्यै मन्यते। तथा। उषासानक्ता- रात्रिर्दिवं च। दैवप्रज्ञा मानुषी प्रज्ञा च। पुरुधा- बहुधा। विदाने- अस्मत्पूर्वाह्वानं जानन्तौ भवतम्। स्तरीः- तमसो हिंसकः सूर्यः। न- इव। व्युतम्- विततम्। अत्कम्- सन्ततं रूपम्। वसाना- बिभ्राणा। सूर्यस्य। श्रिया- शोभया। हिरण्यैः- द्योतनशक्तिभिः। सुदृशी- क्रान्तदर्शिनी सावित्री विराजते ॥२॥

ममत्तु नः परिज्मा वसर्हा ममत्तु वातो अपां वृषण्वान्।

शिशीतमिन्द्रापर्वता युवं नस्तन्नो विश्वे वरिवस्यन्तु देवाः॥ १.१२२.०३

Dr. Rangaji
WEBOLIM

परिज्मा- परितो व्यापनशीलः। वसर्हा- वासार्हः। सूर्यः। नः- अस्मान्। ममत्तु- मादयतु। अपाम्- उदकानाम्। वृषण्वान्- वर्षकः। वातः- वायुः। ममत्तु। इन्द्रापर्वता- इन्द्रपर्वतौ। युवम्- युवाम्। नः- अस्माकं बुद्धिम्। शिशीतम्- तीक्ष्णीकुरुतम्। तत्- एवम्। नः- अस्मदर्थम्। विश्वे देवाः। वरिवस्यन्तु- प्रभूतसंपदमिच्छन्तु ॥३॥

उत त्या मे यशसा श्वेतनायै व्यन्ता पान्तौशिजो हुवध्यै।

प्र वो नपातमपां कृणुध्वं प्र मातरा रास्पिनस्यायोः॥ १.१२२.०४

उत- अपि च। त्या- तौ। मे- मम। यशसा- हव्यम्। व्यन्ता- भक्षयन्तौ। पान्ता- पिबन्तौ। श्वेतनायै- उषसे। ज्ञानोदयायेति भावः। हुवध्यै- आह्वानाय। औशिजः- मन्त्रकामो मेधाकामो वा सन्। वशेरिङ् उशिक्। उशिगेव औशिजः। हुवे। रास्पिनस्य- मन्त्रयुक्ताय। आयोः- मनुष्याय। मातरा- द्यावापृथिव्यौ। वः- भवतोः। बहुवचनं पूजार्थम्। अपां नपातम्- उदकजमग्निम्। प्र कृणुध्वम्- प्रकर्षेण कुरुतम् ॥४॥

आ वो रुवण्युमौशिजो हुवध्यै घोषेव शंसमर्जुनस्य नंशे।

प्र वः पूष्णे दावन आँ अच्छा वोचेय वसुतातिमग्नेः॥ १.१२२.०५

वः- युष्माकम्। हुवध्यै- आह्वानाय। रुवण्युम्- शब्दनीयम्। शंसम्- स्तवमयं मन्त्रम्। औशिजः- मन्त्रकामो मेधाकामो वा सन्। अर्जुनस्य नंशे- त्वग्रोगनाशनाय। घोषेव- ब्रह्मवादिनीव। वोचेय- स्तौमि। वः- युष्माकम्। पूष्णे- पोषकाय सूर्याय। दावने- वरदात्रे। अग्नेः। वसुतातिम्- संपदम्। अच्छा- अभिलक्ष्य। आ- आभिमुख्येन। वोचेय- स्तौमि ॥५॥

श्रुतं मे मित्रावरुणा हवेमोत श्रुतं सदने विश्वतः सीम्।

Dr. Rangaji
WEBOLIM

श्रोतु नः श्रोतुरातिः सुश्रोतुः सुक्षेत्रा सिन्धुरद्भिः॥ १.१२२.०६

मित्रावरुणा- मित्रावरुणौ। मे- मम। हवा- आह्वानम्। श्रुतम्- शृणुतम्। उत- अपि च। सदने- अस्मत्सद्मनि। विश्वतः- सर्वतः सर्वेषाम्। सीम्- एतद्धवनम्। श्रुतम्- शृणुतम्। श्रोतुरातिः- प्रसिद्धदाता। सुश्रोतुः- सुप्रसिद्धः। अथवा मन्त्रश्रोता। सिन्धुः- समुद्रः। अद्भिः- उदकेन सह। नः- अस्माकमाह्वानम्। श्रोतु- शृणोतु॥६॥

स्तुषे सा वां वरुण मित्र रातिर्गवां शता पृक्षयामेषु पज्रे।

श्रुतरथे प्रियरथे दधानाः सद्यः पुष्टिं निरुन्धानासो अग्मन्॥ १.१२२.०७

वरुण- ऋताधिदैवत। मित्र- स्नेहाधिदैवत। वाम्- युवयोः। पृक्षयामेषु- अन्ननियमनसाधनेषु। पज्रे- दृढे। गवां शता- प्रभूतचिद्रश्मिभूतम्। सा रातिः- तद्दानम्। स्तुषे- प्रशंसामि। श्रुतरथे- चिदाकाशश्रुतमन्त्रात्मकरथे। प्रियरथे- प्रेमात्मकरथे। सद्यः- झटिति। पुष्टिम्। दधाना निरुन्धानासः- धारयन्तः अस्मासु स्थिरां कुर्वन्तः। अग्मन्- आगच्छन्तु॥७॥

अस्य स्तुषे महिमघस्य राधः सचा सनेम नहुषः सुवीराः।

जनो यः पज्रेभ्यो वाजिनीवानश्वावतो रथिनो मह्यं सूरिः॥ १.१२२.०८

महिमघस्य- महद्धनवतः। अस्य- एतस्य देवसङ्घस्य। राधः- संसिद्धिम्। राध संसिद्धौ। स्तुषे- स्तौमि। सुवीराः- शोभनवीराः। नहुषः- चित्तवृत्तिबन्धकाः। णह बन्धने। सचा- सहृदया वयम्। सनेम- संभजेम। यः। पज्रेभ्यः- दृढेभ्यः। वाजिनीवान्- सम्पद्वान्। जनः। अश्वावतः- प्राणवतः। रथिनः- शोभनगतिमतः। मह्यम्- मम। सूरिः- ज्ञानदाता प्रेरकः। तं देवसङ्घं स्तौमि॥८॥

जनो यो मित्रावरुणावभिध्रुगपो न वां सुनोत्यक्षणयाध्रुक्।

Dr. Ranganji
WEBOLIM

स्वयं स यक्ष्मं हृदये नि धत्त आप यदीं होत्राभिर्ऋतावा॥ १.१२२.०९

मित्रावरुणौ। यः। जनः। वाम्- युवयोः। अभिध्रुक्- अभितः द्रोहं करोति। अक्ष्णयाध्रुक्- वक्रमार्गेण द्रोहं करोति। न सुनोति- न रसं निष्पादयति। सः। स्वयम्। हृदये। यक्ष्मम्- आधिम्। नि- नितराम्। धत्ते- धरते। ऋतावा- प्रकृतिनियतिभूतसत्यस्थस्तु। होत्राभिः- मन्त्रैः। ईम्- एनां मित्रावरुणदत्तामृद्धिम्। आप- आप्नोति। अनुभवति ॥९॥

स व्राधतो नहुषो दंसुजूतः शर्धस्तरो नरां गूर्तश्रवाः।

विसृष्टरातिर्याति बाळ्हसृत्वा विश्वासु पृत्सु सदमिच्छूरः॥ १.१२२.१०

सः- भवदुपासकः। व्राधतः- महात्मनः। नहुषः- चित्तवृत्तिबन्धकान्। णह बन्धने। तान् पातुम्। तत्साहाय्यार्थम्। सदमित्- सदैव। विश्वासु पृत्सु- सर्वेषु युद्धेषु। याति- गच्छति। सः। दंसुजूतः- दान्तप्रेरितः। शर्धस्तरः- बलवत्तरः। नराम्- मनुष्याणां मध्ये। गूर्तश्रवाः- उद्गूर्णदीप्तिः। गुरी उद्यमने। विसृष्टरातिः- अर्थिभ्यः प्रदायकः। बाळ्हसृत्वा- भृशं सर्ता गतियुक्तः। शूरः- समर्थः ॥१०॥

अध ग्मन्ता नहुषो हवं सूरेः श्रोता राजानो अमृतस्य मन्द्राः।

नभोजुवो यन्निरवस्य राधः प्रशस्तये महिना रथवते॥ १.१२२.११

अमृतस्य मन्द्राः- अमृतसंबन्धिनो मादयितारः। राजानः- देवाः। सूरेः- विदुषः। नहुषः- चित्तवृत्तिबन्धकस्य। हवम्- आह्वानम्। श्रोत- शृणुत। अध- अथ। ग्मन्ता- आगच्छत। नभोजुवः- आकाशव्याप्ताः। निरवस्य- मन्त्रोच्चारणेन निर्गतरवस्य मन्त्रघोषस्येति भावः। राधः-

Dr. Ranganji

WEBOLIM

संसिद्धिं प्रति। प्रशस्तये- मन्त्रस्वीकाराय। महिना- स्वमाहात्म्येन। रथवते- शोभनगतिमत उपासकाय। आगच्छत ॥११॥

एतं शर्धं धाम यस्य सूरेरित्यवोचन्दशतयस्य नंशे।

द्युम्नानि येषु वसुताती रारन्विश्वे सन्वन्तु प्रभृथेषु वाजम्॥ १.१२२.१२

सूरेः- विदुषः। दशतयस्य- दशविधस्य दशेन्द्रियजयशीलस्य बलस्य। नंशे- प्राप्तये। वयमाहूताः। एतं शर्धं- एतद्बलम्। धाम- विदधाम। इत्यवोचन्- देवा इत्यब्रुवन्। येषु। वसुतातिः- वृत्तिस्तम्भप्राप्तविस्तारभावना च। द्युम्नानि- तदुज्जृम्भितविद्याश्च। रारन्- रमन्ते। ते। विश्वे- सर्वे देवाः। प्रभृथेषु- प्रकर्षनिवाहिषु। वाजम्- सम्पदम्। सन्वन्तु- यच्छन्तु ॥१२॥

मन्दामहे दशतयस्य धासेर्द्विर्यत्पञ्च बिभ्रतो यन्त्यन्ना।

किमिष्टाश्व इष्टरश्मिरेत ईशानासस्तरुष ऋञ्जते नॄन्॥ १.१२२.१३

मन्दामहे- स्तुमः। मदि स्तुतौ। दशतयस्य- दशविधस्य। धासेः- बलस्य। अन्ना- संबन्धीन्यन्नानि। द्विः पञ्च। बिभ्रतः- धारयन्तः। यन्ति- अस्मान् प्रति आगच्छन्ति। तरुषः- तारकान्। नॄन्- नयसमर्थान् देवान्। इष्टाश्वः- प्राणकामः। इष्टरश्मिः- चिद्रश्मिकामः। ऋञ्जते- प्रसाधयति। ऋञ्जतिः प्रसाधनकर्मेति यास्कः। किम्। एते। ईशानासः- इन्द्रियजयिन उपासकाः ॥१३॥

हिरण्यकर्णं मणिग्रीवमर्णस्तन्नो विश्वे वरिवस्यन्तु देवाः।

अर्यो गिरः सद्य आ जग्मुषीरोस्राश्चाकन्तूभयेष्वस्मे॥ १.१२२.१४

Dr. Rangani

WEBOLIM

हिरण्यकर्णं- कुण्डलोपेतकर्णम्। मणिग्रीवम्- हारोपेतग्रीवम्। अर्णः- अरणं मरुद्गणम्। तत्- तम्। मरुद्गण एव प्रधानतया भूषणैर्वर्णितः श्रुतौ। विश्वे देवाः। नः- अस्माकम्। वरिवस्यन्तु- प्रयच्छन्तु। अर्यः- आर्यशीलो देवसङ्घः। सद्यः- क्षिप्रमेव। आ जग्मुषीः- भवतः प्रत्यागच्छतः। गिरः- मन्त्राः। उस्राः- ज्ञानरश्मीन्। अस्मे- अस्माकम्। उभयेषु- अभ्युदयनिःश्रेयसविषयेषु उभयविधफलेषु। चाकन्तु- विश्वे देवाः कामयन्ताम्॥१४॥

चत्वारो मा मशर्शारस्य शिश्वस्त्रयो राज्ञ आयवसस्य जिष्णोः।

रथो वां मित्रावरुणा दीर्घाप्साः स्यूमगभस्तिः सूरो नाद्यौत्॥ १.१२२.१५

चत्वारो मशर्शारस्य शिश्वः- रोषात्मकहिंसाजा भावनाः। मश रोषकृते। शृ हिंसायाम्। मा- माम्। बाधन्ते। त्रयो राज्ञ आयवसस्य जिष्णोः- अस्मज्जयिन ईशनशीलस्य समन्ताद्विषयभोगवतः संस्कारस्य सूनुभूता भावनाः। मां बाधन्ते। वाम्- युवयोः। मित्रावरुणा। दीर्घाप्साः- विस्तृतरूपः। स्यूमगभस्तिः- सुखकरद्युतिः। रथः। तज्जयाय। सूरः- सूर्यः। न- इव। अद्यौत्- उदेति॥१५॥

Dr. Ranganji

WEBOLIM